

greven

Jeruzalem is bepalend voor de beschaving

Vijf jaar geleden schreef Rudolf Boon een portret van Edmund Burke (1729-1797). Man van rede en Verlichting. Maar ook een romanticus die weigerde de verbeelding uit te bannen. Dat laatste riep kritiek op. Verbeelding zou passen bij een kinderlijke beschaving. Burke zou niet verlicht genoeg zijn. Die kritiek, aldus Boon toen, attendeert op een fataal manco van onze tijd. Rede en verbeelding zijn uiteengedreven, rede is gereduceerd tot intellect. Hij pleitte voor heroriëntatie op de verhouding hoofd en hart en voor herontdekking van het cultureel brongebied van onze Westerse beschaving.

Ondanks hoge leeftijd, hij wordt volgend jaar negentig, heeft Boon gehoor gegeven aan zijn eigen oproep en is op pad gegaan naar die brongebieden. Met als resultaat een even eigenzinnig als persoonlijk boek, waarin een levenlang lezen en denken is samengevat.

Boon onderscheidt vier brongebieden: Athene, Alexandrië, Rome en Jeruzalem. Aan Athene danken we wijsbegeerte, wetenschap en kunst. Aan Rome recht, bestuurskunde, ingenieurskunst en organiserend vermogen. Alexandrië was

Bij Spinoza en Goethe ging het mis

het centrum van de hellenistische beschaving. De Septuagint, de Griekse vertaling van het Oude Testament, ontstond daar. Het was de bakermat van mystiek en gnostiek. Alexandrië zou de erfliater worden van het Byzantijnse, Oosterse christendom. Zoals Athene en Rome dat werden voor het Westers christendom. Daarnaast, of volgens Boon daarboven, staat Jeruzalem als 'een ark van fundamentele humanitaire waarden'. Want ondanks alle bewondering die Boon heeft voor Athene, Rome en Alexandrië, qua humanitair gehalte leggen ze het toch af tegen Jeruzalem. De positie van Jeruzalem is daarom bepalend voor de humaniteit van onze Westerse beschaving, en daarmee voor de beschaving zelf. Als Jeruzalem het onderspit delft, verliest de Westerse beschaving haar kern en haar waarde. Helaas is dat precies wat gebeurd is, aldus Boon.

In het begin zag het daar niet naar uit. In de renaissance en de vroege moderne tijd, van de vijftiende tot midden zeventiende eeuw, was de positie van Jeruzalem ten opzichte van Athene, Alexandrië en Rome steeds dominantier geworden. Boon ziet dat aan uiteenlopende dingen.

Scheppingsfolders retour

Van onze redactie religie & filosofie

AMSTERDAM – De actie waarbij dezer dagen ruim zes miljoen folders 'Evolutie of Schepping? Wat geloof jij?' op alle huisadressen worden bezorgd, heeft tot een tegenactiegelid. De makers van grote weblogs roepen de ontvangers op de 'spam' te retourneren, onder het motto 'terug naar je maker'.

Aan de betekenis die bijbelse kernwoorden, als barmhartigheid, vergeving en bevrijding, krijgen voor het maatschappelijk handelen. Aan de waarde van arbeid en handwerk – die in Athene en Rome met opgetrokken neus werden overgelaten aan slaven. Aan de groei van het persoonlijk geweten en het besef als verantwoordelijk mens door God aangesproken te zijn. Het zal niet geheel toevallig zijn, dat Boon deze gunstige ontwikkeling vooral ziet in de Gouden Eeuw van de protestantse Republiek.

Maar dan gaat het mis. Boon noemt met name Spinoza en Goethe. Spinoza die met zijn kritische lezing van het Oude Testament 'Israëls waardigheid' (uitverkiezing), 'ontluisterde'. Goethe die het fundament van onze westerse beschaving zocht in Ilias en Odyssee en niet bij Mozes, profeten en apostelen. Goethe's minachting voor Mozes en Oude Testament spoorde met een Verlichtingsdenken waarin eerbied voor Athene en Rome hand in hand ging met minachting voor Jeruzalem en, één stap verder, jodendom. Nog een stap verder en je zit in de oproep van Voltaire en d'Holbach aan Europa zich te bevrijden van het bijgeloof van dat minderwaardige jodendom, dat bedert van de Europese geest. Nog een stap verder en je komt via dit anti-judaïsme in het antisemitisme terecht. En zo is het, aldus Boon, ook gelopen. De westerse cultuur is in de Verlichting haar christelijke wortels kwijtgeraakt. Daarna is met de ondergang van het Europese jodendom de bodem onder onze beschaving weggeslagen en is onze cultuur op dood spoor terecht gekomen.

Toch ziet Boon een uitweg. Om die te vinden moeten we het spoor volgen van denkers die meegingen met de Verlichting, maar tegelijkertijd de waarden van Jeruzalem stelden boven die van Athene en Rome. Zoals Wesley, de grondlegger van het methodisme. Bij hen vind je ontvoering van de machtsaanspraken van vorsten en pleidooien voor democratie. Maar ook gevoel voor de natuur, zoals bij Shaftesbury en Rousseau. En pleidooien voor een innerlijk gericht leven waardoor in ons binnenste Gods stem weerklikt als, naar Calvijn, een echo in holle plaatsen. Dankzij die innerlijke gerichtheid kunnen we loskomen van uiterlijke dingen en de scheiding te boven komen tussen rede, verbeelding en gevoel.

Op dat spoor, en zo zijn we terug bij Burke, moet het verder, volgens Boon. Van Jeruzalem hangt de toekomst van onze westerse beschaving af.

Jan Greven
Rudolf Boon: Ons cultureel draagvlak. Wat is ermee gebeurd? Uitgeverij Aspekt. ISBN 978905911273, € 14,95.

Kookdominee Han Wilmlink staat voor een zware beproeving. Veertig dagen zonder vlees, zonder auto en vooral zonder wijn. Hij schreef een boek met veertig recepten voor de vastentijd. Eten moet smakelijk blijven. „Zonder wijn heb ik moeite om in slaap te komen.”

De dominee staat veertig dagen droog

Pauline Weseman

Zijn recepten uit het kookboek 'Bijbels Culinair' worden doortientallen groepen gebruikt. Zijn workshops zijn populair. Christen of niet, orthodox of vrijzinnig, allen koken zijn bijbelse recepten en roemen de symboliek en de kwaliteit. Tot aan de Zwolse topkok Jonnie Boer van De Librije aan toe.

Het kan niet anders of Han Wilmlink – protestants dominee te Zwolle zuid – is zelf een smulpaap. Juist deze bourgondische lekkerbek heeft zich voorgenomen om van Aswoensdag tot Pasen geen wijn te drinken, geen vlees te eten, niet te snoepen en de fiets te nemen naar zijn werk. Het geld dat hij daarmee uitspaart gaat naar een goed doel.

Hij hoeft het niet te doen, maar ja, als je gevraagd wordt een kookboek te schrijven voor de vastentijd, moet je zelf ook voor de bijl, vindt hij. Verbaasde reacties in zijn omgeving bleven niet uit: Vasten? Jij?

Zelf moet hij ook bekennen dat hij 'geen type is voor vasten', maar hij doet het toch.

„Ik zie mezelf als een topsporter, die moet zich ook van alles ontzeg-

gen om een hoger doel te bereiken.”

En, zo bedacht hij, dat vasten mag wel smakelijk zijn. Uitgekookt als hij is. Het resultaat is een boek met veertig recepten voor de vastentijd en Pasen, vleesloos en alleen met seizoensproducten: Koken met passie. „Je mist het vlees niet.”

„Vasten wordt zo wel lekker, *misschien wel iets té lekker*”, schrijft u bij een recept van wortelsalade met sinaasappel en amandel. In hoeverre wordt het in uw vastentijd nog afzien?

„Het gaat in de vastentijd niet alleen om minder en soberer eten. Het gaat erom dat je je bewust wordt van je levensstijl, van de lijdenstijd, het lijden van anderen. Dat je beseft dat anderen het minder hebben. Je probeert je van iets te onthouden waar je aan gehecht bent, om naar jezelf duidelijk te maken dat je sterker bent dan je verslaving. Of om te ontdekken welke verslaving de neergang van het milieu in de hand werkt, zoals lang douchen en autorijden. Dat noem ik het moderne vasten. Als de grondstoffen opraken, zullen we ons op den duur wel moeten ontzien om de wereld leefbaar, groen en gezond te houden

voor de komende generaties.”

Waar ziet u het meest tegenop bij het vasten?

„Geen alcohol drinken. dat is lastig. Ik drink dagelijks twee, drie glazen wijn. Zonder wijn heb ik moeite om in slaap te komen. Wijn ontspant me. Ook laat ik de auto staan en ga ik op de fiets naar mijn werk, dat is minstens vijftig kilometer per dag. Dan moet je eerder opstaan, de kou in. Dat kost je iets. Het is een oefening, ik wil dat klaarspelen. Het helpt mij als ik er duidelijke afspraken over maak.”

Wat is dat hogere doel dat u hoopt te bereiken?

„Wat het mij oplevert weet ik nog niet. De oude monniken schreven dat het vastende lichaam vleugels kan krijgen, terwijl het verzadigde lichaam vieugellam is. Maar dat zijn de jongens die er echt goed voor gaan, met één maaltijd per dag. Dat red ik niet. Daarvoor fiets ik te veel. Dan kunnen ze me straks uit de sloot vissen. Dan kies ik er liever voor om veel fruit en seizoensproducten te eten en de boel niet te vervuilen met mijn auto.”

Erasmus: de kerk is vóór vasten, want daardoor zit ze er zelf warmpjes bij

De veertigdagentijd begint na carnavaal ('carne vale' betekent: vaarwel aan het vlees) en duurt van Aswoensdag tot aan paaszondag. Dit jaar is dat vanaf morgen tot zondag 12 april. Veertig is het bijbelse getal voor bezinning. Op de tussenliggende zondagen wordt niet gevast. Wilmlink beschrijft in 'Koken met passie' dat het strenge vasten aan monniken was voorbehouden. Kerkvader Augustinus zei hierover: „Vasten zuivert de ziel, verheft de geest, zorgt ervoor dat het vlees zich aan de geest onderwerpt, maakt het hart deemoedig en door wroeging verdeert, verdrijft de nevelen der begeerten, blust de vlammen van de wellust, steekt het licht van de kuisheid aan.”

In de Middeleeuwen werd vasten gemeengoed. Het volk vastte soms tweehonderd dagen per jaar om God te dienen, in de veertigdagentijd, op advent, op sterfdagen van heiligen, boetedagen en elke vrijdag. De vastenregels verschilden per bisdom, maar nergens werd vlees gegeten, wel vis, en men was zuinig met dierlijke producten als eieren en melk. Vlees verwees naar de zonden van het vlees die in toom gehouden moesten worden. Vis werd gezien als gehelligd en 'niet echt vlees'. Er was ook minder vlees voor het volk. Zo werd van de nood een deugd gemaakt. Het uitbespaarde geld ging in de vastenpoten, ten gunste van de kerkkas. Daarmee hield de kerk grip op het volk, met het nodige misbruik en

financieel gewin als gevolg, zegt Wilmlink. Humanist Erasmus grapte erover als de kerk vastenschenkers met het vagevuur bedreigde. „De papen moeten het vuur wel goed brandend houden, want zij verwarmen er hun keuken mee.” Gezondheid speelde minder een rol zoals nu, al aten veel monniken zoveel vlees dat vasten wel nodig was. Het vasten verdwijnt naar gelang de welvaart stijgt. In 1491 verzachtte de kerk de vastenregels. Katholijken vasten nog steeds op vrijdag, maar ook dat aantal daalt door de secularisatie. In het moderne vasten wordt vooral in zwang raakt onder protestanten draait het om duurzaamheid, gezondheid, bewustwording en een betere verhouding met God, jezelf en de ander.

Han Wilmlink in de keuken van restaurant het Pestengasthuys met chefkok Paul Stegeman (rechts).

FOTO WERRY CRONE, TROUW

Pensioenfondspredikanten in problemen door financiële crisis

De financiële crisis treft nu ook de oude dag van Nederlandse dominees. Hun pensioenverstreker heeft zware verliezen geleden: in tien maanden tijd verdampte 200 miljoen euro.

Emiel Hakkenes

Kort voor Kerst viel er bij alle gepensioneerde dominees van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) een brief op de mat: hun pensioen zal in 2009 niet worden aangepast aan de inflatie. „De financiële positie van het pensioenfonds is op dit moment niet toereikend om de aanpassing op verantwoorde wijze te financieren”, meldt het schrijven.

Vorige maand verstuurde het protestantse predikantenpensioenfonds een tweede brief, ditmaal gericht aan de actieve predikanten en aan de plaatselijke kerkrentmeesters: zij moeten een hogere pensioenaftocht betalen, omdat het pensioenfonds een 'reservetekort' heeft. Nu nog blijft de premieverhoging beperkt tot één procentpunt, „maar voor 2010 moet rekening gehouden worden met een verder premieverhoging.”

Het is de kredietcrisis, lichte directeur Peter Eenhuistra van het Pensioenfondspredikanten toe in de pensioenkrant van de PKN. „Tussen 1 januari en 31 oktober 2008 is er 200 miljoen euro verloren gegaan, dat is twintig procent van ons vermogen.” De dekkingsgraad, graadmeter voor de financiële gezondheid van het fonds, was in die periode volgens Eenhuistra gedaald van 146 procent naar ruim 106 procent.

De financiële gezondheid is inmiddels nog verder verslechterd, meldt het pensioenfonds: de huidige dekkingsgraad ligt rond de 102 procent. Dat is beneden de kritische ondergrens van 105 procent die De Nederlandse Bank heeft vastgesteld. Het pensioenfonds moet daarom voor 1 april een plan indienen om de financiële positie weer te herstellen.

De Rotterdamse predikant At Polhuis opperde gisteren een mogelijkheid om de pensioenkas aan te vullen: de landelijke kerk en plaatselijke gemeenten zouden, uit solidariteit met hun predikanten, vrijwillig geld in het fonds kunnen storten. „Het is bijbels om je voorgangers in ere te houden”, zegt Polhuis. „Bovendien: toen het administratiesysteem Numeri mislukte, kwamen er miljoenen uit de reserves van de kerk. Dan kan er nu best een gebaar worden gemaakt naar emeriti die buiten hun schuld onder de crisis lijden.”

Hij preekt deels voor eigen parochie, geeft Polhuis toe, omdat zijn pensioen in zicht is. „Ik ben gedeeltelijk van het predikantenfonds afhankelijk, maar ik heb zelf ook een regelinkomen getroffen.” Maar Polhuis is vooral bezorgd om gepensioneerde collega's. Zij hebben vaak hoge woonlasten, omdat zij jarenlang voor een zacht prijsje in een pastorie hebben gewoond, en na hun pensionering een eigen woning moesten kopen.

Reacties op zijn oproep heeft Polhuis nog niet gehad. „Het is overduidelijk.”

Een woordvoerder van de PKN noemt Polhuis' oproep 'voorbarig'. „Het predikantenpensioenfonds teert wat in, maar niemand komt nog in de problemen. Solidariteit is altijd goed, maar voor dramatische oproepen is het echt te vroeg.”

Uit onderzoek van Kerk in Actie uit 2007 blijkt dat één op de twintig Nederlanders in de veertigdagentijd afziet van snoep, alcohol of vlees. Vasten is populair. Hoe verklaart u die trend?

„Het vasten is in katholieke kringen nagenoeg verdwenen, maar neemt toe onder protestanten. Vasten wordt ontdekt als waardevolle manier om het christelijk geloof te verbinden met het leven van alledag. Geloof is niet alleen een zaak van het hart en het verstand. Ik merk dat christenen zoeken naar manieren om zich te onderscheiden van de rest van de samenleving, vasten is heel zichtbaar.”

„Vasten gaat over zorg, zorg voor God, jezelf en de ander, de wereld om je heen. Jezus hield een drieslag aan als hij vastte. Bidden gaat over de verhouding tot God. Vasten over de verhouding met jezelf, lichaam en ziel. Aalmoezen geven gaat over de verhouding met de ander.”

Vanwaar uw fascinatie voor Bijbel en voedsel?

„Van mijn eerste moeder kreeg ik de passie voor voedsel mee. Het laatste dat we samen deden was koken. We maakten goulash, ik was tien jaar. Ze zei: 'Ga jij maar verder met groente snijden, dan ga ik even vlees halen.' Ze kreeg een dodelijk ongeluk en ik wachtte vergeefs met het eten tot ze terugkwam.

Via mijn tweede moeder leerde ik de Bijbel kennen. Ik viel door haar met mijn neus in de christelijke boeter, de gereformeerde traditie. Tijdens mijn studie theologie leerde ik de Joodse filosofie en keuken kennen. Wij leggen in onze christelijke traditie niet of nauwelijks de verbanden tussen voedsel en religie. In de joodse religie barst het van de maaltijden. Die staan in elk feest centraal. Ook de eerste christelijke gemeenten kwamen rond een maaltijd bijeen en voelden zich daarin verbonden met Jezus en elkaar. De maaltijd raakte in het christendom naar de achtergrond.”

Hoe belangrijk is de maaltijd voor u?

„De maaltijd is voor mij een symbool

Woestijnsoep met dadels

Passend bij de eerste zondag van de vastentijd, waarbij de verzoeking van Jezus in de woestijn centraal staat. Dadels groeien in de woestijn en staan voor standvastigheid en rechtvaardigheid, eigenschappen die verbonden zijn aan Jezus' beproeving. Het recept is geïnspireerd door het boek 'Hemelse Spijzen' van Timi Brugge en Gert Vos.

- 1 ui in stukjes
- 2 teentjes knoflook, gehakt
- 500 gr winterwortels
- 3 stengels bleekselderij
- 2 eetlepel (el) olijfolie
- 1 theelepelt komijnzaad
- gevijzeld rood pepertje
- 1,5 liter groentebouillon
- 200 gr ontpitte dadels
- sap van halve citroen
- 125 gr crème fraîche
- sprietjes bieslook

Fruit in ruime pan ui en knoflook. Bak daarna wortel, bleekselderij in stukjes even mee tot ze glazig zijn. Voeg komijn, pepertje en bouillon toe, breng de soep aan de kook. Voeg dadels toe in stukjes, laat 10 minuten sudderen. Pureer de soep met een staafmixer. Naar smaak citroensap, peper en zout toevoegen. Serveer met crème fraîche en bieslook.

FOTO ERNIE ENKELAAR

van vrede. De profeet Jesaja beschrijft een visioen van de berg van de Heer waar alle volkeren naartoe trokken. Daar was een maaltijd aangerecht voor iedereen. De sluiers die mensen van elkaar scheidden, werden weggetrokken. Ze zagen elkaar van aangezicht tot aangezicht. God wiste af een moeder met een enorme zakdoek de tranen van alle ogen.

Dat is voor mij het symbool van de volkomen maaltijd, broederschap. Ik merk datzelfde in mijn kookworkshops, van zeer orthodoxe tot zeer vrijzinnige kerken en bij interreligieuze groepen. Koken verbindt, alle dogmatische brillen vallen af. Soms wordt de aanblik van een bereide maaltijd zo sacraal en spiritueel dat iedereen even zwijgt. Daarom hecht

Han Wilmlink: Koken met passie, 40 smakelijke recepten voor de vastentijd. Kok, Kampen. 15 euro.

i Han Wilmlink blogt over zijn vasten-ervaringen op www.trouw.nl/meer